

tol la força una vegada de luxúria, que quatre dejunis *arreu*», St. Vicent F., «a mal de barruga, pren esqua de roure e crema-la, e axí cremant posa-la sobre la barruga: e açò des tres veguades *arreu*» en la *Manescalía* del P. Batllori (*AORBB* v, 216), «és stat obrer de quatre anys *areu* de la dita glesia», doc. rossell. de 1430.³

Ja aleshores es descobreix certa propensió a usar-lo, dins aquest marc semàntic general, com a adverbi de lloc (que avui ha acabat per quedar estereotipat en la combinació intensiva *per tot arreu*): «hajen cridar *arreu* per totz los obradors los draps que voltran» en el dit doc. rossellonès de 1388.

Però igual amb altres valors, i un parell de clàssics ens forniran un petit repertori de testimonis antics dels usos principals: «entre ells no-y ha què triar, e pot se fer que-y hage major, mas no millor, que tots *arreu* són tals que --- serà foll lo cavaller qui presumirà empendre ço que qualsevol d'aquests lejarà», «On són tots los reys de Grècia? Quèls sobra de la victòria que hagueren dels troyans? --- tots *arreu* feren mala fi e són màrtirs en los inferns», *Curial* (II, 152; III, 42). «A totes hores / ses belles hores / historiadles / e ben pintades / --- / sovint obria; / cert, no sabia / conèixer letres: / *arreu* <un darrere l'altre> los metres / fingint legia», «fora gità / --- los vells que hi eren, / per lo que hi feren, / matant *arreu* / fins a l'hereu», «l'infernàl / drach Lucifer / --- a totes / té capbreuades / totes *arreu* / en son capbreu», «metges pagant / --- / a tot *arreu* / recorregué, / tots los cregués», JRoig (*Spill*, vv. 4004, 13537, 10495, 4618; veg. encara 7513).

Modernament el mot resta vivíssim en les seves diverses aplicacions, en totes les regions de la llengua. Em limito a pocs testimonis en tombants decisius de la història literària o la geografia lèxica.⁴ En el noble mallorquí Josep Togores (c. 1820): «y vós qui 'n tants d'anys / no 'u fet una glosa, / tantes com volreu, / a betzeu y *arreu*, / sens fer-vos res nosa, / mos ne donareu» (JMBover, *BiEscrBal.* II, 442; III, 43); 'seguir': «allà aboca ses ires on més *arreu* pot batre, / y empeny, romp y arrossega com estimbat torrent», Verdager, *Ath.* III, 39a (ja en l'escalaborn de 1867). 'De seguida, a l'acte' (acc. espt. típica de la zona Llobregat-Tarragona): «aquell caminar recelós, aquell *afany* evident d'amagar la cara --- li engendraren *arreu* lo desig de seguir-la», NOller, *La Papallona* (208); sovint repetit emfàticament, ja en la vella llengua tradicional: «de gent jaquesa --- / de franca y aquitana molta se'n veu, / del Llobregat i Ampúries gentil jovent: / Ribagorsà han poblada *arreu arreu*», Milà (*Pros Bernat*, v. 336), ço que ja es feia segles abans: «axí foren ordenats de cent en cent, *arreu arreu*», St. Vicent Ferrer (*Quaresma*, 174.109).

L'ús d'aquest adverbi havia tingut gran extensió fora dels nostres límits. Potser enlloc tanta com a Galícia, on es repeteixen els diferents valors catalans, locals i temporals: «os alunos elixen o seu professor dándose *arreo* o caso de que sempre sae elixido o mais valente, o mais avanzado, o mais ---», «polas

cexas e pola boca pódese ollar *arreo* a bondade do avaro, a cencia dun médico, a honradez de un abogado ---», Castelaio (*Escolma Dónega*, 47.2, 35.21), però vegeu molt més en l'art. del DECH. Per al castellà, on avui ha quedat limitat al nivell dialectal i populista (ja el *DAut.* l'hi declara vulgar), però on *arreo* va figurar fins en grans clàssics com Cervantes i Tirso de Molina, i ja apareix en el S. XIII, en dono prou detalls en el DCEC I, 279a25-33, 45-50, veg. encara Bello, *Gram.* (1936), § 1211.⁵

En occità ha seguit molt viu fins avui, si bé considerablement modificat en forma que no és fàcil de reconèixer, en les variants modernes de l'antic *a-ré*, un germà de l'expressió catalana. S'hi ha afegit una nova preposició *a* o bé *ad-* o *d'*: en el provençal mistralenc, de més a més, una cacografia —o si es vol etimologia popular— partint del fet que en aquest dialecte de vegades s'afegeix, per ultracorrecció fonètica, una *-n* anorgànica, ha conduït a la falsa grafia *a-de-rèng* («*a-de-rèng* vougem la coupo ---»), canten els felibres): fet paral·lel a *proun* 'prou' i *alin* 'allí'; però en el Delfinat *a-de-ré* «au fur et à mesure» (Martin, *Patois de Lallé*), demostra que no es tracta de *rèng* (fr. *rang*, cat. *rengle*), que en cap cas no hauria pogut perdre la *-ng*; Roergue *a dèrré* «par ordre» (Vayssier), *adéré* adv. «de suite, l'un après l'autre» (s. v.); Queyràs *darré* «avec suite, sans intermittance» (Chabrand), i un poc alterat o *derrec* «successivament» en el poeta roergat Peyrot. Potser tot ve de *ad-arré*: Barcelonnette *adaré* «l'un après l'autre» (Arnaud-Marin, p. 320), Erau *adaré* «a la suite» (Mâzuc).

Hi ha alguna variant fonètica de *arrear*, que s'ha fixat en accepcions o matisos especials, en bona part gràcies als ambients particulars on s'ha posat. Aquest sembla ser el cas de *arriar* usat per a baixar la vela, la verga, la bandera d'una nau (d'on després qualsevol cosa hissada), terme *mariner* partint del sentit de 'deixar arreglada la vela, etc.', veg. les dades i explicacions que dono en el DCEC I, 282a; més clarament té encara aquest caràcter el mall. i men. *arrear* 'deixar a punt', amb propagació de la *u* de *arreu*, tal com més generalment s'ha fet amb *conrear*; per a *arresar*, veg. supra.

Conrear [Llull; sovint en Eiximenis]: «e-Is féu *conrear* les muntanyes aquelles tan altes e tan feres, per tal que baguessen vi», *Regiment*, c. 409 (i altres cites d'ell en el *DAG.*), mot comú amb l'oc. ant. *conrear* «équiper, provisionner», fr. ant. *correer*, després *corroyer* id., i espt. 'assaonar couro, etc.', it. *corredare* 'proveir', 'dotar de' (el cast. ant. *conrear*, que és rar i aviat caigué en desús, sembla ser manlleu del català): és formació romànica paral·lela a *arrear* però fundada en un calc del gòtic GARĒDAN (format amb l'arrel de *arrear*, germ. RETHS, RED, amb el prefix GA- germànic, correspondència del ll. CON-) 'cuidar-se, pendre cura d'una cosa, atendre-hi', d'on es passava fàcilment al sentit romànic de 'cultivar-la'. Secundàriament, partint de la idea de 'demostrar sollicitud a algú' s'arriba en algun punt fins a 'afalagar' (tort., *BDC* III, 82). A la llengua medieval és bastant freqüent la variant